

УДК 342.951

Цекалова Наталія Ігорівна –

кандидат юридичних наук
науковий співробітник
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Nataliia I. Tsekalova –

candidate of juridical sciences,
researcher,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(60, Volodymyrska Street, Kyiv, Ukraine)

Іноземці як носії основних прав. Забезпечення прав іноземців

Розглядається і визначається основний набір прав якими володіють іноземці, що знаходяться на території України. Характеризується правове становище іноземних громадян у сфері реалізації ними політичних прав. Особлива увага приділяється реалізації ними виборчих прав на місцевому рівні.

Ключові слова: права і свободи, права іноземців, політичні права, активне виборче право іноземців, право на мирні зібрання іноземців.

Рассматривается и определяется основной набор прав которыми владеют иностранцы, которые находятся на территории Украины. Характеризуется правовое положение иностранных граждан в сфере реализации ими политических прав. Особое внимание уделяется реализации ими избирательных прав на местном уровне.

Ключевые слова: права и свободы, права иностранцев, политические права, активное избирательное право иностранцев, право на мирные собрания иностранцев.

N.I. Tsekalova Foreigners as a Bearer of Basic Rights. Ensuring of Foreigners' Rights

The article considers the basic set of rights owned by foreigners located in the territory of Ukraine. It also characterizes legal status of foreign citizens in the realm of their right to choose their place of residence and freedom of movement, the right to life and health care, the right to conclude and dissolve a marriage on the territory of Ukraine. It is noted that the right to choose a place of residence and freedom of movement, being an absolute right, can still be somewhat limited for both citizens of the respective state and foreigners. This is due in particular to the special regime of the border or occupied territory. It is determined that in Ukraine, in fact, there is no generally accepted principle of equality between residents patients and non-residents like in Europe. This is due to ambiguous rules regarding the payment of medical services. The article also describes the conditions for the conclusion and termination of marriage by foreigners on the territory of Ukraine. Particular attention is paid to the rights in which the Ukrainian legislator somewhat restricts foreign citizens, in particular, it concerns a group of political rights. In this aspect, it is emphasized the need to involve foreigners in matters of local importance, by means of a legally stipulated permit for their participation in local elections. As an example, there are a number of European countries, including Austria, Belgium, the UK, Greece, Denmark, Estonia, Spain, Cyprus, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, the Netherlands, Poland, Germany, Portugal, Slovakia, Slovenia, Hungary, Finland, France, Czech Republic, where the norm is fixed, with the possibility of foreigners to participate in (vote) in local elections, in case of confirmation of residence in the territory of the municipality within a certain period. Also, it is proposed to bring in line with international standards and Art. 39 of the Constitution of Ukraine, which actually restricts foreign citizens from meeting peacefully and thereby defending their violated rights.

Keywords: rights and freedoms, rights of foreigners, political rights, active suffrage of foreigners, right to peaceful gatherings of foreigners.

Постановка проблеми. Міжнародні акти мають важливе значення для усіх країн, у тому числі й для України. Перш за все це звичайно пов'язано з її євроінтеграційним вектором розвитку. Однак доводиться констатувати той факт, що чинне конституційне законодавство України відстає від загальноєвропейського у питаннях розширення прав іноземців. Зокрема це стосується активних виборчих прав і права збиратись мирно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації прав іноземних громадян у вітчизняній науці і досі залишаються дослідженими не повною мірою. Проте окремої уваги заслуговують дослідження А. Л.Чернявського, А. В. Левенець, Л. Т. Чихладзе.

Мета. Проведення аналізу чинного законодавства України на предмет його відповідності міжнародним документам, що регулюють окремі права іноземців.

Невирішені раніше проблеми. На сьогоднішній день без чіткої відповіді залишилося питання обсягу прав, якими наділені іноземці, що перебувають на території України.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток міжнародних відносин, проблеми глобалізації і як наслідок динамічність міграційних процесів обумовлюють надзвичайний публічний інтерес до правового становища іноземних громадян в багатьох країнах Європейського Союзу і звичайно ж України. Основний зміст правового статусу іноземних громадян, становлять перш за все права і обов'язки. Але звичайно, що останні знаходяться у тісному взаємозв'язку з іншими його елементами, такими як: належність до певного громадянства, принципи правового статусу, гарантії статусу особистості, охоронювані законом інтереси, а також відповідальність [1-3]. В Україні іноземні громадяни наділені доволі “стандартним” обсягом прав, свобод і обов'язків, а у деяких вони зовсім обмежені. Серед основних прав якими наділені іноземні громадяни можна виділити такі як право на вибір місця проживання та свободу пересування, право на життя, охорону здоров'я, особисту свободу і недоторканність, право на особисту і сімейну таємницю і т.д.. Однак зазначимо, що деякі з цих прав можуть бути реалізовані лише в окремому законодавчому порядку.

Так, іноземні громадяни можуть перетинати державний кордон України, у пунктах пропуску через нього, при наявності документів, що підтверджують легальність такого перетину. Але існують і поодинокі випадки коли особа не може підтвердити легальність такого переміщення через кордон. Наприклад, у зв'язку цілком обґрунтованими побоюваннями переслідування за ознаками раси, віросповідання, політичними переконаннями тощо, особа покинула країну своє громадянської належності з метою бути визнаною біженцем в іншій країні. В таких ситуаціях особи можуть перетинати кордон поза пунктами пропуску, або зовсім без документів. Відповідно, ч. 2 ст. 5 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» де зазначено, що «особа, яка з наміром бути визнаною біженцем в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту, під час в'їзду в Україну незаконно перетнула державний кордон України, повинна без зволікань звернутися до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. У разі якщо така особа під час незаконного перетинання державного кордону України звернулася із зазначеною заявою до посадової особи Державної прикордонної служби України, вона зобов'язана надати цій посадовій особі пояснення про причини незаконного перетинання державного кордону України» [4].

Право на свободу пересування — це особисте абсолютне право людини і громадянина. Абсолютність такого права, означає, що воно належить людині від народження і обумовлене лише його приватними інтересами. Однак це зовсім не означає, що право на свободу пересування не може бути обмежене. Прикладом такого обмеження є особливий режим прикордонної території [5], або режим окупованої території [6].

Одним із фундаментальних прав людини є право на життя та як похідне від нього право на охорону здоров'я. Безумовно цим правом наділені і іноземні громадяни, і особи без громадянства, і біженці. Але в якому обсязі і в яких межах це право може бути реалізовано ними

в Україні?

Основним нормативно правовим актом який регулює механізм надання закладами охорони здоров'я медичної допомоги іноземцям є затверджений Постановою Кабінету Міністрів України “Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, та компенсації вартості медичних послуг і лікарських засобів, наданих іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України” [7]. Згідно з цим документом іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, медична допомога надається на платній основі, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законами України. Вартість медичної допомоги, наданої іноземцю або особі без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, визначається закладом охорони здоров'я, який її надав, у встановленому МОЗ порядку. Що ж до екстреної медичної допомоги, то порядок її надання регламентується окремим Законом України “Про екстрену медичну допомогу”, де у ст. 3 зазначається, що “на території України кожен громадянин України та будь-яка інша особа мають право на безоплатну, доступну, своєчасну та якісну екстрену медичну допомогу” [8], як ми бачимо даний закон містить чітку вказівку, щодо безоплатності екстреної допомоги в тому числі і для іноземців, однак у вказаному вище Положенні зазначено інше трохи суперечливе правило, що “у разі коли надання медичних послуг і лікарських засобів, пов'язаних з наданням екстреної медичної допомоги, оплачується за рахунок коштів державного бюджету за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення (програмою медичних гарантій), іноземці або особи без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території

України, зобов'язані компенсувати державі їх повну вартість відповідно до закону” (п. 2.1). Така компенсація повної вартості наданих медичних послуг і лікарських засобів здійснюється шляхом перерахування іноземцем або особою без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, надавачу медичних послуг повної вартості наданих такій особі медичних послуг і лікарських засобів. Повна вартість медичних послуг і лікарських засобів, пов'язаних з наданням екстреної медичної допомоги, визначається на рівні не нижче їх собівартості, яка розраховується надавачем медичних послуг та відображається в рахунку. Надавач медичних послуг зобов'язаний надати іноземцю або особі без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, або їх законним представникам рахунок із зазначенням суми, яка підлягає компенсації. Іноземець або особа без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, або їх законні представники зобов'язані оплатити таку суму компенсації за рахунком до виїзду за межі території України. Надавач медичних послуг зобов'язаний повідомити Адміністрації Держприкордонслужби в електронній формі про іноземців або осіб без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України, яким були надані медичні послуги і лікарські засоби, пов'язані з наданням екстреної медичної допомоги, не пізніше ніж наступного дня після надання таких медичних послуг, для вжиття заходів щодо забезпечення компенсації такими особами повної вартості наданих медичних послуг і лікарських засобів.

Інша ситуація складається у Європейському Союзі, зокрема у державах-членах діє принцип рівноправності між пацієнтами резидентами і нерезидентами. У Директиві Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2011 року - 2011/24 / EU - «Щодо проведення в життя прав пацієнтів щодо транскордонного охорони здоров'я» яка безпосередньо стосується нашого питання[9], зазначається, що «свобода користуватися послугами охорони здоров'я на всій території Європейського союзу (ЄС) повинна супроводжуватися гарантіями якості та надійності. Для того, щоб зробити свідомий

вибір, пацієнти повинні мати можливість доступу до всієї інформації, що їх цікавить, та щодо того, на яких умовах вони можуть отримати медичні послуги в іншій державі-члені ЄС і які будуть умови компенсації, коли вони повернуться на батьківщину». Тобто цей документ встановлює форми компенсації витрат на лікування у країні громадянської належності іноземця з країн ЄС. Зазначена Директива доповнює регламенти ЄС № 883/04 [10] і № 987/09 [11] в області соціального страхування, що регулюють можливість для всіх застрахованих громадян ЄС, Європейської Економічної Зони і Швейцарії отримувати лікування в інших країнах-членах.

Що стосується права іноземних громадян на укладення і розірвання шлюбу на території України, то ст. 55 Закону України “Про міжнародне приватне право” встановлено, що “право на шлюб визначається особистим законом кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. У разі укладення шлюбу в Україні застосовуються вимоги Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу” [12]. Державна реєстрація шлюбу підтверджується свідоцтвом про шлюб, але окрім цього має особливості правового регулювання у зв’язку з необхідністю перевірки законності перебування на території України (на момент реєстрації шлюбу), підтвердження сімейного стану та врахування умов дійсності поданих ними документів. Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні не передбачено пред’явлення іноземним громадянином будь-яких документів що підтверджують сімейний стан, але при пред’явленні для державної реєстрації шлюбу паспортного документа іноземця в заяві про державну реєстрацію в графі “Для відміток” актового запису про шлюб зазначається, що особа “Попереджена про правові наслідки недійсності шлюбу у разі повідомлення завідомо неправдивих даних щодо свого сімейного стану”. Такий запис має бути засвідчено підписом іноземця. Для перевірки умов дійсності поданих документів існує правило ст. 13 Закону України “Про міжнародне приватне право” де зазначено, що “Документи, що видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним

договором України”. Такими документами є: такі що видані уповноваженим органом, або скріплені відповідною печаткою; такі, що засвідченні штампом “Апостиль”; такі, що дійсні за умов легалізації консульською установою або дипломатичним представництвом України в державі походження документів.

Тепер що ж до прав у яких український законодавець обмежує іноземних громадян. Такими перш за все є група політичних прав, зокрема — це виборчі права (наприклад, стаття 70 “право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України”); чи право збиратися мирно (стаття 39 в якій зазначено “громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування”). Але наскільки в умовах сьогодення це є виправданим?

Цікаво, що така практика склалася не в усіх країнах світу, а навпаки, в більшості держав-учасниць Європейського Союзу виборчі права на виборах до органів місцевого самоврядування мають не лише громадяни відповідної країни, а й іноземці, які постійно проживають на території відповідної громади [13]. Звичайно, що таке активне залучення іноземців у справи місцевого значення розпочалось лише після набуття чинності Конвенцією про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні [14]. Але чомусь ця Конвенція, не зважаючи на євроінтеграційні устремління України не стала поштовхом до перегляду чинного законодавства на предмет цього питання, і як наслідок Україна її не ратифікувала.

На сьогоднішній день у законодавстві таких країн, як: Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Іспанія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Німеччина, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія закріплено норму, щодо можливості іноземців брати участь (голосувати) у місцевих виборах, у разі підтвердження проживання на території муніципалітету протягом певного строку, а в Іспанії та Ірландії іноземці мають активне виборче право не тільки у місцевих виборах, а й у парламентських. Отже мусимо констатувати, що чинне національне законодавство у питанні реалізації активного

виборчого права іноземцями має бути найближчим часом переглянуто. Підтвердженням цього є Резолюція 1459(2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи про усунення обмежень на право голосу від 24 червня 2005 [15] в якій зазначено, що пріоритетом повинне бути надання ефективних вільних і рівних виборчих прав максимально великому числу громадян, незалежно від їх етнічного походження, місця проживання, стану здоров'я, статусу військовослужбовця або наявності судимості. І далі зазначається, що право голосувати і брати участь в якості кандидатів на національних виборах (парламентських або президентських), як правило, має узгоджуватись з громадянством. Особи, які є громадянами декількох країн, повинні мати право вільно вибирати, в якій країні вони бажають здійснювати своє право голосу.

Що ж стосується іншої групи політичних прав — праві збиратися мирно, то і тут національне законодавство також відстає від європейського. Наприклад, у статті 20 Загальної декларації прав людини [16] зазначається, що “кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціації” чи у статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [17] закріплено, що “Кожен має право на свободу

мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів”. тобто прив'язка до статусу громадянина повністю відсутня. Протилежна норма зазначена у ст. 39 Конституції України [18], що навпаки розпочинається зі слів: “Громадяни мають право збиратися мирно...”. Відтак, чому український законодавець так ігнорує європейські стандарти доводиться тільки гадати. Свідомо це чи ні, однак це призводить до того, що іноземні громадяни позбавляються можливості відстоювати свої права і як наслідок стають менш захищеною верствою населення.

Висновки. Тим самим ми маємо констатувати той факт, що до статей 70 і 39 Конституції України найближчим часом мають бути внесені зміни, адже вони по суті обмежують у правах іноземців в Україні. Останні не тільки не можуть бути активними членами суспільства приймаючи участь у виборах на місцевому рівні, а й не можуть вільно збиратися реалізуючи, а іноді і відстоюючи, свої соціальні, економічні чи культурні потреби.

Список використаних джерел:

1. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учеб. пособие / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 304 с.
2. Козлова Е. И. Конституционное право России : учебник / Е. И. Козлова, О. Е. Кутафин. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2010. – 608 с.
3. Златопольский Д. Л. Государственное право зарубежных стран: Восточной Европы и Азии : учеб. для вузов / Д. Л. Златопольский. – М. : Зерцало, 2012. – 320 с.
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
5. Про прикордонний режим : Постанова Кабінету Міністрів України; Перелік, Положення від 27.07.1998 № 1147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-98-п>.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n2>.
7. Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, та

компенсації вартості медичних послуг і лікарських засобів, наданих іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово проживають або перебувають на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від від 19.03.2014 № 121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2014-п#n10>.

8. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від від 05.07.2012 № 5081-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>.

9. On the application of patients' rights in cross-border healthcare : Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_protection/sp0002_it.htm.

10. On the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) : Regulation (EC) no. 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 // Official Journal of the European Union. – 30.10.2009. – L. 284.

11. On the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) : Regulation (EC) no. 987/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 laying down the procedure for implementing Regulation (EC) no. 883/2004 // Official Journal of the European Union. – 30.10.2009. – L. 284.

12. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

13. Право Європейського Союзу : учеб. для вузов / [С. Ю. Кашкин, А. О. Четвериков, А. С. Линников и др.] ; под ред. С. Ю. Кашкина. – М. : Юристъ, 2002. – 925 с.

14. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level <http://convention.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/144.htm>; Recommendation Rec (2001) 19 of the Committee of Ministers to member states on the participation of citizens in local public life (Adopted by the Committee of Ministers on 6 December 2001 at the 776th meeting of the Ministers' Deputies) <http://www.odpm.gov.uk/index.asp?id=1133645>.

15. Резолюція 1459 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи про усунення обмежень на право голосу від 24 червня 2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/994_715.

16. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

17. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

18. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

References:

1. L. D. Voevodyn, Yurydicheskyi status lychnosty v Rossyy : ucheb. posobyе / L. D. Voevodyn. – М. : Yzd-vo MHU, 1997. – 304 p.

2. E. Y. Kozlova, Konstytutsyonnoe pravo Rossyy : uchebnyk / E. Y. Kozlova, O. E. Kutafyn. – 4-e yzd., pererab. y dop. – М. : Prospekt, 2010. – 608 p.

3. D. L. Zlatopolskyi, Hosudarstvennoe pravo zarubezhnikh stran: Vostochnoi Evropi y Azyu : ucheb. dlia vuzov / D. L. Zlatopolskyi. – М. : Zertsalo, 2012. – 320 p.

4. Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuiut dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu : Zakon Ukrainy vid 08.07.2011 No. 3671-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

5. Pro prykordonnyi rezhym : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Perelik, Polozhennia vid 27.07.1998 No. 1147 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-98-p>.

6. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 No. 1207-VII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n2>.

7. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia medychnoi dopomohy inozemtsiam ta osobam bez hromadianstva, yaki postiino prozhyvaiut abo tymchasovo perebuvaiut na terytorii Ukrainy, yaki zvernulyisia iz zaiavoju pro vyznannia bizhentsem abo osoboiu, yaka potrebuie dodatkovoho zakhystu, stosovno yakykh pryiniato rishennia pro oformlennia dokumentiv dlia vyrishennia pytannia shchodo vyznannia bizhentsem abo osoboiu, yaka potrebuie dodatkovoho zakhystu, ta yakykh vyznano bizhentsiamy abo osobamy, yaki potrebiuit dodatkovoho zakhystu, ta kompensatsii vartosti medychnykh posluh i likarskykh zasobiv, nadanykh inozemtsiam ta osobam bez hromadianstva, yaki tymchasovo prozhyvaiut abo perebuvaiut na terytorii Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid vid 19.03.2014 No. 121 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2014-p#n10>.

8. Pro ekstrenu medychnu dopomohu : Zakon Ukrainy vid vid 05.07.2012 No. 5081-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>.

9. On the application of patients' rights in cross-border healthcare : Directive 2011/24/EU of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_protection/sp0002_it.htm.

10. On the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) : Regulation (EC) no. 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 // Official Journal of the European Union. – 30.10.2009. – L. 284.

11. On the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) : Regulation (EC) no. 987/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 laying down the procedure for implementing Regulation (EC) no. 883/2004 // Official Journal of the European Union. – 30.10.2009. – L. 284.

12. Pro mizhnarodne pryvatne pravo : Zakon Ukrainy vid 23.06.2005 No. 2709-IV [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.

13. Pravo Evropeiskoho Soiuzu : ucheb. dlia vuzov / [S. Yu. Kashkyn, A. O. Chetverykov, A. S. Lynnykov y dr.] ; pod red. S. Yu. Kashkyna. – M. : Yuryst, 2002. – 925 p.

14. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level <http://convention.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/144.htm>; Recommendation Rec (2001) 19 of the Committee of Ministers to member states on the participation of citizens in local public life (Adopted by the Committee of Ministers on 6 December 2001 at the 776th meeting of the Ministers Deputies) <http://www.odpm.gov.uk/index.asp?id=1133645>.

15. Rezoliutsiia 1459 (2005) Parlamentskoi Asamblei Rady Yevropy pro usunennia obmezhen na pravo holosu vid 24 chervnia 2005 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/994_715.

16. Zahalna deklaratsiia prav liudyny OON; Deklaratsiia, Mizhnarodnyi dokument vid 10.12.1948 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

17. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod Rada Yevropy; Konventsiiia, Mizhnarodnyi dokument vid 04.11.1950 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

18. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 No. 254k/96-VR [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.